

Sindikalna djelatnost Josipa Broza Tita u svjetlu jugoslavenske historijske literature

Namjera je ovog priloga da u kratkim crtama pokuša ukazati i na značenje rada Josipa Broza Tita u sindikatima i za sindikate, kao bitnog dijela njegova revolucionarnog djelovanja, u toku dugoga vremenskog razdoblja od uključivanja u radnički pokret do smrti, dakle u šezdesetak godina, kao i na prikaz te njegove značajne aktivnosti u našoj historijskoj literaturi. Kako je ovo kratak prilog neće biti moguće, a čini mi se da i nije potrebno, detaljno ulaziti u značenje Titova rada vezanog uz sindikalnu organiziranost i djelatnost radničke klase, a isto tako ne treba ulaziti u svaki prilog ili napis u kojem bi se mogli naći podaci o toj njegovoj aktivnosti. Težište će biti na pokušaju da se odrede tokovi, značaj i važnost sindikalne djelatnosti Josipa Broza, odnosno od 1934. godine Titova rada za sindikalni pokret, a od 1945. godine za sindikate u slobodnoj Jugoslaviji — u našoj historijskoj literaturi.

Josip Broz, a od 1934. godine i Tito, kao metalski radnik, koji je od 1914. godine, nakon naukovanja u Sisku, radio u mnogim mjestima Evrope, vrlo mlad upoznao je sindikalnu djelatnost i potrebu sindikalne organiziranosti radničke klase. To svoje mladenačko saznanje, pa i pripadnost sindikalnoj organizaciji, još je više učvrstio nakon što se, poslije završetka prvoga svjetskog rata i boravka u Sovjetskoj Rusiji te aktivnog sudjelovanja i upoznavanja s borbom boljševika, vratio u zemlju. Od kraja 1920. godine, uoči zabrane rada Centralnom radničkom sindikalnom višiću Jugoslavije (CRSVJ) i Komunističkoj partiji Jugoslavije, član je Saveza kovinarskih radnika iz sklopa CRSVJ-a, te revolucionarne sindikalne organizacije, nastale na istim osnovama i u isto vrijeme kao i Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista), odnosno KPJ. Obznana (prosinac 1920) i Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi (kolovoz 1921), kojima su počeli žestoki progoni komunista zbog njihova političkog i sindikalnog rada i kojima su KPJ i sve organizacije pod njezinim utjecajem stavljene van zakona, određuju dalji životni i radni put Josipa Broza. U potrazi za poslom, budući da je u Zagrebu izložen opasnostima od policijskih progona kao i mnogi ostali radnici i zato što je izgubio posao, odlazi u Veliko Trojstvo, gdje uglavnom nema mogućnosti za sindikalnu aktivnost, ali odakle prati situaciju u sindikalnom pokretu ostajući i dalje politički aktivan. Naime, iako su KPJ i SKOJ prešli u ilegalnost, nastavili su s radom, a nakon zabrane rada CRSVJ-u komunisti i njihovi simpatizeri uspjeli su stvoriti Međusavezni sindikalni odbor, kasnije Centralni radnički sindikalni odbor, poznatiji pod imenom Nezavisni sindikati. Broz prati razvoj sindikata pod utjecajem KPJ, ali i situaciju u sindikalnom pokretu, podijeljenom i tada i kasnije na niz struja i strujica od kojih su najznačajnije bile,

osim onih pod utjecajem KPJ, sindikati pod utjecajem socijalista (Opći radnički savez, Glavni radnički savez, a od 1925. godine Ujedinjeni radnički sindikalni savez — URSSJ), zatim Hrvatski radnički savez (ekspozitura Hrvatske republikanske seljačke stranke), te sindikat pod utjecajem katoličke crkve (Jugoslavenski strukovni savez). Od jeseni 1925. godine Josip Broz nalazi se u Kraljevici, u brodogradilištu, gdje kao sekretar podružnice Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije (SRMiOJ) iz sastava Nezavisnih sindikata razvija živu partijsku (što radi ilegalno) i sindikalnu aktivnost (što radi legalno), organizira radničku borbu, nastoji povezati tu borbu u Kraljevici s borbom ostalih radnika u zemlji, piše o problemima radničke klase i njezinih organizacija, svjestan je podijeljenosti radničkog pokreta uopće, nastoji osmisliti i usmjeriti klasnu borbu, zahtijeva jedinstvo u organizaciji i akciji. Po tome postaje poznat i radničkoj javnosti i organima vlasti. Zbog svoje aktivnosti gubi posao i u jesen 1925. godine, kad nije dobio posao u Zagrebu, odlazi u Smederevsku Palanku, zadržavši se neko vrijeme u Beogradu, gdje polazi sindikalnu školu i pokazuje u razgovorima s funkcionarima SRMiOJ-a svoje opredjeljenje istinskoga radničkog borca, svoju ustrajnost u borbi za interese radničke klase, svoje neslaganje s oportunistom u vrhovima Nezavisnih sindikata, svoju odlučnost u nastojanju da se ostvari jedinstvo svih radnika. U Smederevskoj Palanci također je vrlo aktivan i u partijskom i u sindikalnom radu, piše o radničkoj borbi, osmišljava je, organizira otpor radnika. Zbog toga je opet otpušten. Sve je više poznat i svojim suborcima, radnicima, ali i organima vlasti — kao beskompromisni borac za interese radničke klase. U potrazi za poslom ponovo dolazi u Zagreb u travnju 1927. godine. Ovdje, ali i širom Hrvatske, u toku 1927. i 1928. godine, do svoga hapšenja i suđenja u poznatom »bombaškom« procesu, organizira komunističku političku (što radi ilegalno) i sindikalnu borbu (što radi legalno). Jedan je od rukovodilaca — sekretar je podružnice SRMiOJ-a za Zagreb, član je Izvršnog odbora Mjesnog radničkog sindikalnog vijeća (Nezavisnih sindikata) za Zagreb, oblasni je sekretar SRMiOJ-a za Hrvatsku i Slavoniju, član je centralne uprave SRMiOJ-a za Jugoslaviju, član je Pokrajinskog radničkog sindikalnog odbora (Nezavisnih sindikata) za Hrvatsku i Slavoniju, obavlja umjesto uhapšenog B. Parovića dužnost sekretara Centralne uprave Saveza radnika kožarske industrije i obrta Jugoslavije (SRKPiOJ) — koji ne zaboravlja da je radnik, uvijek vodi računa o svojim drugovima, svojim suborcima, nastoji da osmisli i organizira jedinstvenu radničku borbu, beskompromisnu u odnosu na buržoaziju koja jedinstveno nastupa protiv radničke klase. Podstiče i organizira borbu, i onu kojom se mogu izboriti veće nadnice i bolji radni uvjeti, i onu kojom će se promijeniti i poboljšati radnički položaj uopće. Josip Broz u to vrijeme, za razliku i od mnogih drugih pripadnika komunističkog pokreta i dakako od drugih snaga u radničkom pokretu, vidi rješenje za budućnost radničke klase u stvaranju dobro organiziranoga sindikalnog pokreta na temelju proleterske demokracije, ali dakako i političkog pokreta na temeljima beskompromisne klasne borbe. Zbog toga nije neobično da Broz počinje svoju borbu za KPJ, za komunistički pokret koji su tada zahvatile frakcijske borbe, u sindikatima. Zato u svojim javnim istupima (govori radnicima u tvornicama, na radničkim skupštinama, na proslavama — npr. 1. maja 1928. godine u Zagrebu,

organizira radničku štrajkašku borbu) pokreće akcije za promjenu i poboljšanje radničkog položaja, piše u radničkim novinama (prvenstveno u »Organizovanom radniku« — glasilu Nezavisnih sindikata što je izlazio u Beogradu i Zagrebu), zahtijeva i bori se, zajedno sa svojim drugovima, svojim suborcima, za jedinstvenu čvrstu radničku organizaciju, u ovom slučaju sindikalnu, poziva radnike u nju, jer tu vidi rješene podijeljenosti radničkog pokreta (sindikalni je pokret pokazatelj nejedinstvenosti radničke klase i njezina pokreta). To je vrijeme kad je Broz aktivan u sindikatima i kad se bori zajedno sa svojim drugovima za takve sindikate koji će odražavati i boriti se za radničke klasne interese u sukobu s kapitalom, a ne biti samo organizacije za zaštitu radničkih prava kako su to htjeli socijalisti, ili oportunisti u vodstvu Nezavisnih sindikata, ili da budu organizacije koje će podvrći radničke interese interesima drugih društvenih snaga, kako je to htjela Hrvatska (republikanska) seljačka stranka.

Nakon povratka s robije, gdje je proveo pet godina, od 1934. godine dalje — sve do početka narodnooslobodilačkog rata i oružane socijalističke revolucije — Josip Broz Tito velik dio svoje aktivnosti istaknutog funkcionara u KPJ, a od 1937. godine i generalnog sekretara Partije, posvećuje stvaranju takvog sindikalnog pokreta koji će moći biti i ostati čvrsto uporište KPJ u radničkoj klasi, u kojem će vladati duh proleterske demokracije, koji će okupljati radnike bez obzira na organizaciju u kojoj su učlanjeni, koji će u jedinstvenoj borbi radnika voditi bitke ne samo za promjene radnih i materijalnih uvjeta zaposlenih i nezaposlenih nego i za duboke društvene promjene. Na početku toga razdoblja više se bavi sindikalnim pokretom u Hrvatskoj i Sloveniji, ali već od 1936. i 1937. godine jednaku pažnju posvećuje sindikatima u cijeloj Jugoslaviji o čemu govore njegovi izvještaji, ocjene i procjene situacije u sindikalnom pokretu donesene nakon pažljive analize odnosa snaga i njihova usmjerenja uvijek u nastojanju da sindikati pod utjecajem KPJ — a to je sada URSSJ koji su komunisti i njihovi simpatizeri nakon zabrane rada Nezavisnim sindikatima od početka 1929. godine uspjeti pretvoriti, utvrdivši svoje pozicije najprije u nižim, a zatim i u višim njegovim forumima, u klasnu, borbenu radničku organizaciju — budu glavni nosioci radničke borbe, nosioci jedinstvenih akcija radnika bez obzira na njihovu učlanjenost u drugim sindikatima ili čak neorganiziranih. U izrazito važnim situacijama Tito se i sam angažira (npr. u pripremama Četvrtog kongresa URSSJ-a, te manifestacije radničkog jedinstva, održanog u travnju 1938. godine u Zagrebu, ili u pripremama odluka Pete zemaljske konferencije KPJ koja je predvidjela zabranu rada URSSJ-u pa je zaključila da se osnivaju »odbori radničkog jedinstva« u koje će ući radnici bez obzira na organizaciju u kojoj su učlanjeni).

Josip Broz Tito također je vrlo dobro poznao rad na obnovi sindikata s početka 1945. godine u oslobođenom Beogradu i osnivanju Jedinstvenih sindikata. Isto tako prati rad sindikata od tada pa do kraja svoga života. I tada se zalaže za to da sindikati budu masovne društveno-političke organizacije koje vode bitku za ostvarenje i izgradnju samoupravnoga socijalističkog društva, dakako u domenu svoga djelovanja.

Prema tome rad Josipa Broza, Titov rad, u sindikatima i za sindikate, ima važno mjesto u njegovu revolucionarnom djelu, ali i u razvoju, usmjerenosti, akcijama, organiziranosti sindikata pod utjecajem KPJ. Josip Broz Tito izrastao je iz komunističkog pokreta, posebno njegova sindikalnog dijela, učeći od pokreta, ali istodobno dajući tom pokretu svoju beskompromisnost strastvenog borca kao i izvanredne sposobnosti organizatora, te rukovodioca koji je na osnovi dotadašnjega vlastitog iskustva, ali i iskustava pokreta kojem je pripadao, znao odrediti dalji put u borbi za ostvarenje interesa radničke klase. Sindikalni pokret pod utjecajem KPJ bez Josipa Broza Tita, ni u fazi kad je Broz iz radničkog borca počeo izrastati u rukovodioca, ni kad je kao generalni sekretar KPJ usmjeravao i taj pokret, ne bi imao one značajke koje ima kao masovno uporište KPJ u radničkoj klasi, odnosno kao važan faktor u borbi komunističkog pokreta za promjenu društvenog uređenja i stvaranje novoga društva.

To su samo šturi podaci o tokovima tog oblika Brozove djelatnosti i pokušaj ukazivanja na značenje koje Josip Broz Tito ima u sindikatima za vrijeme svoga aktivnog djelovanja u njima, kao i na značenje koje je pridavao sindikalnom radu u sklopu komunističkog pokreta i borbe za novo društvo, u pripremama za revoluciju, kao i u vrijeme izgradnje samoupravnoga socijalističkog društva. Postavlja se pitanje kako je i koliko ta njegova djelatnost prikazana u našoj historijskoj literaturi? Iz svega što je do sada rečeno ta njegova djelatnost morala je dobiti barem pokušaj cjelovitog prikaza, i to od vremena uključivanja Josipa Broza u sindikalni pokret do njegove smrti. No, takvog prikaza još uvijek nema, a kamoli neke opsežnije rasprave ili čak monografije. Postoji tek mali broj priloga u historijskoj publicistici i u historiografiji koji za isključivu temu imaju taj dio djelatnosti Josipa Broza na sindikalnom organiziranju radnika. Riječ je o priložima koji govore o sindikalnoj djelatnosti Josipa Broza u određenom mjestu ili u određenom odsječku vremena. Ali, u literaturi koja govori o Josipu Brozu, osobito u njegovim biografijama, kao i u onoj koja obrađuje šire teme povijesti komunističkog pokreta, toj se Brozovoj, odnosno Titovoj djelatnosti posvećuje pažnja, iako, čini mi se, ne uvijek dovoljna i ne uvijek s vrijednim, pa čak ni točnim rezultatima.

Prvoj grupi historijske literature pripadaju članci Branka Resimića pod skupnim naslovom »Iz života i rada druga Tita«. Tu su objavljena uglavnom sjećanja i samog Resimića i drugih sudionika sindikalnog pokreta pod utjecajem KPJ kao i neki drugi podaci nastali prikupljanjem izvorne građe o radu SRMIOJ-a, dakle do 1929. godine.¹

Mnogo godina kasnije, stručnjaci, historičari revolucionarnoga radničkog pokreta obradili su pojedina razdoblja sindikalne aktivnosti Josipa Broza Tita ili njegova rada u pojedinim mjestima. Oni su na osnovi izvorne građe, arhivskih dokumenata i štampe, te sjećanja sudionika, rekonstruirali bitne događaje iz te problematike, a poneki od njih pokušali su ukazati na značenje rada Josipa Broza Tita u sindikatima i za sindikate i onima iz sastava komunističkog pokreta i uopće u tokovima sindikalnog

¹ Ti su napisi objavljeni u listu *Metalski radnik* od 1. XI 1952. do 1. VI 1954. godine, ali i u nekim drugim listovima.

pokreta, osobito u razdoblju između dva svjetska rata. Među tim radovima pretežu analitički članci u kojima su registrirana zbivanja vezana neposredno uz rad Josipa Broza, pa u njima nema, ili nema dovoljno, obrade te djelatnosti u sklopu tokova u sindikalnom pokretu, koji je u međuratnom razdoblju bio podijeljen na niz različitih pravaca i u kojem se jedinstvo, a iz kojega je trebalo nastati i jedinstvo radničke klase, postavljalo kao bitno pitanje. To je donekle i razumljivo jer ti radovi uglavnom govore o Brozovom radu u pojedinim mjestima ili o pojedinim odsječcima toga rada, a kako su uglavnom to prvi radovi takve vrste ili početni radovi o toj temi, više je pažnje u njima posvećeno obradi same teme o kojoj govore. U budućim radovima, kad se bude sagledavala cjelokupna Brozova aktivnost u sindikatima i za sindikate, taj bi aspekt valjalo svakako staviti u prvi plan jer se Josip Broz Tito, boreći se za koheziju unutar komunističkog pokreta, istodobno borio i za jedinstvo radničke klase u cjelini.

Toj grupi radova pripadaju ovi: M. Kolar-Dimitrijević, »Sindikalno-politička aktivnost Josipa Broza u Koprivnici 1928. godine«² i »Angažiranje Josipa Broza na sindikalnom organiziranju radničke klase Koprivnice 1927. i 1928. godine«.³ U njima je autorica, inače poznati stručnjak za historiju položaja i strukture radničke klase Hrvatske u međuratnom razdoblju, dala osnovne podatke o naslovljenoj temi. Mihael Sobolevski, također poznati stručnjak za historiju revolucionarnoga radničkog pokreta u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, te za historiju sudskih procesa J. Brozu 1927. i 1928. godine, u svom radu, na osnovi istraživanja objavljenih u nizu članaka, pa i knjiga, pod naslovom »Sindikalna djelatnost Josipa Broza u kraljevičkom brodogradilištu 1925—1926. godine« dao je iscrpne podatke o toj temi i važnom razdoblju Brozova rada.⁴ Ubavka Vujošević u članku »Metalac Josip Broz na radu u Smederevskoj Palanci« također je dala iscrpne podatke o kratkom boravku i radu Brozovom u tome gradu.⁵

Iz grupe radova koji obrađuju određene odsječke u Brozovom sindikalnom radu, a taj se mogao svestranije promatrati i analizirati nakon objavljivanja njegovih Sabranih djela (čime su se služili i već navedeni autori)⁶ posebno mjesto ima opsežna rasprava Ubavke Vujošević s

² Podravski zbornik "75, I/1975, str. 19—33.

³ Tito, radnička klasa i sindikati, Beograd 1979, zbornik radova, str. 205—216. Tu su objavljeni materijali sa znanstvenog skupa održanog 7. i 8. veljače 1978. u povodu obilježavanja 85-godišnjice života i 40-godišnjice dolaska na čelo KPJ Josipa Broza Tita.

⁴ Isto, str. 190—198.

⁵ Isto, str. 199—204. Taj rad nije popraćen bilješkama.

⁶ *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, Beograd 1977—1980, knj. 1—10. Za sindikalnu djelatnost J. Broza Tita u međuratnom razdoblju važne su knjige 1—6. Prvu, za razdoblje od svibnja 1926. do kolovoza 1928 (s tim što je dana opsežna kronologija života i rada J. Broza do toga vremena), priredila je Ubavka Vujošević, drugu, za vrijeme od kolovoza 1928. do ožujka 1935, priredila je D. Lazarević, treću, od ožujka 1935. do kolovoza 1939, priredili su P. Damjanović i D. Lazarević. Četvrta obrađuje razdoblje od prosinca 1937. do kolovoza 1939, a priredili su je P. Damjanović i J. Vrčinac. Petu i šestu priredio je P. Damjanović i odnose se na razdoblje od rujna 1939. do rujna 1940, odnosno od rujna 1940. do travnja 1941. godine. Prve su četiri izišle 1977, peta 1978, te šesta 1979. godine.

naslovom »Sindikalna djelatnost Josipa Broza Tita (1925—1928)«. ⁷ Autorica je potpuno iskoristila građu koju je i sama priredila za štampu — u sklopu izdavanja Titovih Sabranih djela — za te važne godine u sindikalnoj djelatnosti Josipa Broza, pa je tako iscrpno prezentirala podatke o njoj kao i o razdoblju do toga vremena. Tom svojom raspravom U. Vujošević obvezala je sve buduće istraživače i pisce o toj temi koji će se moći pozvati na njezine rezultate kao sigurne i dobro provjerene. Pero Damjanović u svom radu »Tito u borbi za izgradnju klasno-borbenog sindikalnog pokreta do 1941. godine« dao je sintetski prikaz djelatnosti Josipa Broza Tita u sindikatima i za sindikate u međuratnom razdoblju, i to ne samo prikazavši taj rad u sklopu jačanja komunističkog pokreta i stvaranja njegova unutarnjeg jedinstva nego je dao i naznake situacije u sindikalnom pokretu uopće. ⁸ U tu grupu radova mogu se ubrojiti i prilozi B. Janjatović — »Josip Broz Tito i sindikalni pokret u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju«, zatim »Tito i sindikalno organiziranje radničke klase«, te »Borba za jedinstvo sindikalnog pokreta«. ⁹ U njima se govori o djelatnosti Josipa Broza na području Hrvatske u međuratnom razdoblju, ali i o značenju Titova rada za sindikate pod utjecajem KPJ na tlu cijele Jugoslavije, u sklopu razvoja sindikalnog pokreta uopće.

Zatim slijede radovi koji se odnose na razdoblje poslije 1945. godine. Ti su radovi nastali u posljednjih desetak godina. Života Kamparelić u članku »Obnova sindikata 1945. pod Titovim geslom bratstva i jedinstva« dao je osnovne naznake osnivanja novih sindikata potkraj 1944. i s početka 1945. godine koji su, iako bez osobnog Titova angažiranja, nastali u skladu s Titovim zahtjevima za organiziranje sindikalnog rada i njegovo usmjerenje. ¹⁰ Dušan Bogdanov u članku »Tito i kongresi Saveza sindikata Jugoslavije« dao je sažet prikaz rada i opredjeljenja sindikalnih kongresa od 1945. do 1974. godine s naglaskom na Titovoj ulozi u njihovu radu. ¹¹ Dušan Bilandžić u prilogu »Sindikati u samoupravnom socijalističkom društvu« sintetski je obradio razvoj sindikata od 1945. godine naovamo i odredio bitne značajke Titove uloge u tome. ¹² Ovdje su spomenuti samo najvažniji pojedinačni radovi, rasprave i članci na temu Josip Broz Tito i njegova sindikalna djelatnost, odnosno rad u sindikatima i za sindikate.

Mnogo je veći broj radova, od članaka do knjiga, u kojima je fragmentarno obrađena ili samo spomenuta sindikalna djelatnost Josipa Broza Tita. Kako zbog ograničenosti prostora nije moguće ulaziti u ocjene prikaza toga Brozova, odnosno Titova rada u sindikatima i za sindikate

⁷ Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje, 14/1977, str. 1—142; U. Vujošević je o sindikalnom djelovanju J. Broza pisala i u knjizi »Tito u Beogradu (1926—1944)«, Beograd 1977.

⁸ Tito, radnička klasa i sindikati, str. 243—254.

⁹ Isto, str. 267—274; Časopis za suvremenu povijest, 2/1980, str. 49—76; Titova misao i delo, Beograd 1982, str. 106—117.

¹⁰ Tito, radnička klasa i sindikati, str. 425—435.

¹¹ Isto, str. 436—451. Ovamo bi se mogli ubrojiti i članci M. Dedić, Tito i kongres radničkih saveza Jugoslavije, na i. mj. str. 452—465, te B. Petkovski, Tito i drugi kongres samoupravljača, na i. mj. str. 466—479.

¹² Titova misao i delo, str. 233—241

u raznim člancima, pa ni u svim knjigama, ograničit ću se na prikaz najvažnijih, ili najpoznatijih knjiga o tom problemu.

U biografijama Josipa Broza Tita, odnosno u knjigama koje imaju za glavni sadržaj prikaz njegova života i rada, sindikalna se djelatnost dodiruje, spominje uzgred, vrlo često i bez sasvim točnih podataka, ili s iskrivljenim podacima, a da se o prikazu njezina značenja ili uklapanja tih podataka u situaciju u sindikalnom pokretu i ne govori. Prvi biograf Josipa Broza Tita — u jugoslavenskoj historijskoj literaturi — V. Dedijer naveo je podatke o sindikalnoj djelatnosti J. Broza Tita, ali umnogome nepotpune, i ne baš sasvim točne. Kako je ta biografija objavljena 1953. godine, donekle je i razumljivo da se tada nije ni moglo napisati sve ono što je postalo poznato tek mnogo godina kasnije nakon svestranih istraživanja. No, kao što je poznato, Dedijer ne ispravlja svoje greške, a za njim su se povelili i mnogi drugi, pretežno u publicističkoj literaturi.¹³ U posljednje vrijeme Tihomir Stanojević i Dragan Marković u knjizi »Tito. Život i delo (1892–1980)«, također, nisu, iako su za to imali mogućnosti, tom problemu posvetili dovoljno pažnje, pa se nisu držali ni svih izvornih materijala o toj Titovoj djelatnosti.¹⁴ Pero Damjanović u svojim knjigama »Tito na čelu Partije« i »Tito pred temama istorije« samo je dotaknuo tu vrstu Titova rada ne zadržavajući se opširnije na njezinoj obradi.^{14a}

Literatura koja za temu ima obradu sindikalnog pokreta, osobito onog u Hrvatskoj, gdje je u razdoblju do 1934. godine ta Brozova djelatnost bila i najintenzivnija, morala je, dakako, voditi o tome računa, ali i u njoj se sindikalna djelatnost Josipa Broza Tita uglavnom spominje ili obrađuje samo fragmentarno. Tako u knjizi »Metalci Jugoslavije«, iako bi se to moglo očekivati, nema čak ni svih točnih podataka o sindikalnoj djelatnosti Josipa Broza.¹⁵ Josip Cazi u trećoj knjizi iz ciklusa o Nezavisnim sindikatima nešto više govori o Brozovoj aktivnosti 1927. i 1928. godine u Zagrebu.¹⁶ Isti autor u svojim knjigama — »S puta reformizma na put klasne borbe. URSSJ i rad komunista u njemu 1929–1934«, »Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije. URSSJ i rad komunista u njemu 1935–1940«, te »Razvoj sindikata u sklopu Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije« — na više mjesta spominje J. Broza Tita, ali se ipak mnogo više zadržava na njegovoj političkoj, a ne na sindikalnoj djelatnosti.¹⁷ Brozovu sindikalnu djelatnost spominju i drugi autori koji obrađuju teme iz razvoja sindikata ili na određenom području ili u dugom vremenskom razdoblju. Tako u knjizi »50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji« D. Lazarević u članku »Sindikalni pokret u uslovima monarhističke diktature (1929–1934)«, te P. Damjanović u prilogu »Jačanje revolu-

¹³ V. Dedijer, J. Broz Tito, Prilozi za biografiju, Zagreb 1953; isti, Novi prilozi za biografiju J. Broza Tita, Zagreb—Rijeka 1980; Vinterhalter Vilko, Životnom stazom Josipa Broza, Beograd 1968, itd.

¹⁴ Beograd 1982.

^{14a} Beograd 1968. i 1972.

¹⁵ Zagreb 1967.

¹⁶ Nezavisni sindikati, knj. III (u dva sveska), Zagreb 1967.

¹⁷ Zagreb 1977, 1978. i 1981.

cionarnog sindikalnog pokreta (1935—1945)« spominju i J. Broza Tita, zadržavajući se ipak više na njegovoj političkoj djelatnosti. Za razdoblje nakon oslobođenja zemlje slično rađe i Branko Petranović u članku »Sindikati od obnavljanja do uvođenja samoupravljanja«, te D. Bilandžić u prilogama »Savez sindikata u borbi za radničko samoupravljanje (1950—1965)« i »Sindikati u ostvarivanju privredne i društvene reforme (1965—1969)«. ¹⁸ U sklopu obrade širih tema ili problematike sindikalnog pokreta J. Broza Tita spominju i drugi autori. Tako Jovanka Kecman u knjizi »Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918—1941« govori o Titovoj djelatnosti vezanoj uz sindikalno organiziranje žena radnica. ¹⁹ Milica Milenković u knjizi »Sindikalni pokret u Srbiji 1921—1929« također spominje J. Broza kao funkcionara SRMIiOJ-a. ²⁰ Ahmed Hadžirović u knjizi »Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1918—1941« spominje Tita, ali kao najvažnijeg rukovodioca KPJ, a ne i kao rukovodioca koji je posebnu brigu vodio o sindikatima. ²¹ Slično je i u mnogim drugim knjigama vezanim za povijest sindikata.

O sindikalnoj djelatnosti Josipa Broza Tita podaci se mogu naći u raznovrsnim radovima: u onima koji za temu imaju razvoj Komunističke partije Jugoslavije, i u cijeloj zemlji i u pojedinim republikama, odnosno na određenom području. Tako u »Pregledu istorije SKJ«, te u knjizi »Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj« spominje se i Titova uloga u usmjeravanju sindikata, iako se u njima pretežno govori o njegovoj političkoj djelatnosti. ²² Nešto više podataka ima u radovima koji obrađuju povijest komunističkog pokreta na području Hrvatske. Tako u knjigama Ivana Jelića »Komunistička partija Hrvatske 1937—1941«, »Komunisti i revolucija«, te »Komunistička partija Hrvatske 1937—1945«. ²³ I S. Koprivica-Oštrić u knjizi »Tito u Bjelovaru« spominje njegovo praćenje situacije u sindikalnom pokretu. ^{23a} O radu Josipa Broza u sindikatima 1926—1928. godine nešto se više govori u radovima M. Sobolevskog — u knjigama »Ogulinski proces Josipu Brozu 1927« i »Bombaški proces Josipu Brozu«, te radovima »Revolucionarni rad Josipa Broza u Kraljevici i Ogulinski proces«, te »Ogulinski proces 1927. Josipu Brozu i grupi komunista i simpatizera KPJ iz Hrvatskog primorja«. ²⁴ Vinko Antić piše o tome u radu »Radnički pokret u Kra-

¹⁸ Beograd 1969.

¹⁹ Beograd 1978.

²⁰ Beograd 1979.

²¹ Beograd 1978.

²² Beograd 1963. i Zagreb 1969.

²³ Zagreb 1972, 1977. i 1982.

^{23a} Bjelovar 1978; S. Koprivica-Oštrić u radu »Razdoblje od povratka iz Sovjetske Rusije 1920. do izlaska s robije 1934. u revolucionarnoj biografiji Josipa Broza Tita« (*Časopis za suvremenu povijest*, 2/1980, str. 7—32) obradila je nešto detaljnije i sindikalnu djelatnost J. Broza.

²⁴ Ogulin 1968, Zagreb 1976. i Zagreb 1977; Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1941, zbornik radova, Rijeka 1970, str. 613—627 i Tito: Istra, Hrvatsko primorje i Gorski kotar, Rijeka 1977, zbornik radova, str. 106—138. Ovdje nisu spomenuti i neki drugi naslovi na istu temu autora M. Sobolevskog.

ljevici i okolici i udio Paje Gregorića i Josipa Broza.«²⁵ Gordana Vlačić u knjizi »Osma konferencija zagrebačkih komunista« fragmentarno obrađuje Brozovu sindikalnu aktivnost u Zagrebu 1927. i 1928. godine.²⁶ Brozov rad u sindikatima spominje se i u uvodnoj studiji o životu radu B. Parovića koju je napisao Đ. Piljević.²⁷

Prema tome, zaključak je da se iz navedenih podataka o historijskoj literaturi koja se bilo kako bavi sindikalnom djelatnošću J. Broza Tita može konstatirati (iako ovdje nisu navedeni svi radovi u kojima bi se moglo naći podataka o tom aspektu revolucionarnog djelovanja Josipa Broza Tita): 1. pred historičarima i dalje stoji zadatak da posvete pažnju cjelovitom prikazu te aktivnosti Josipa Broza Tita od početaka do njegove smrti; 2. posao će biti znatno olakšan kad se bude obrađivalo međuratno razdoblje zbog toga što su do sada ipak registrirani najvažniji podaci koji mogu dati elemente za ocjene i zaključke; 3. posao na istraživanju podataka nakon 1945. godine još uvijek predstoji, i 4. ovaj aspekt djelatnosti Josipa Broza Tita doista zaslužuje cjelovitu obradu i zbog njegove važnosti za cjelokupni revolucionarni rad J. Broza Tita i zbog toga što je ta djelatnost ostavila duboke tragove u razvoju sindikalnog pokreta uopće, a onoga pod utjecajem KPJ posebno.

²⁵ Radnički pokret Istre, Hrvatskog primorja, Gorskog kotara, str. 589—611. Ovdje također nisu spomenuti svi radovi V. Antića o istoj temi.

²⁶ Zagreb 1976.

²⁷ Blagoje Parović, Izabrani spisi, Beograd 1976, knj. I; Đ. Piljević, Revolucionarni put Blagoja Parovića.